

تعاریف و مفاهیم

تولید اقتصادی: فرایندی است که با استفاده از داده‌های نیروی کار، سرمایه، کالاها و خدمات تحت کنترل و مسئولیت یک واحد نهادی، به منظور تولید کالاها و خدمات دیگر انجام می‌گیرد.

تولید اقتصادی از دیدگاه حساب‌های ملی: حد و مرز تولید در سیستم حساب‌های ملی، محدودتر از حد و مرز کلی آن است. به دلایلی، آن دسته از فعالیت‌های انجام شده توسط خانوارها که خدمات شخصی و خانگی را برای مصرف نهایی خود تولید می‌کنند، در سیستم حساب‌های ملی تولید محسوب نمی‌شود.

واحد نهادی: موجودیتی اقتصادی است که با استفاده از حقوق خود، قابلیت تملک دارایی‌ها، تقبل بدهی‌ها و اشتغال به فعالیت‌های اقتصادی و مبادله با سایر موجودیت‌ها را دارد و می‌تواند مجموعه کاملی از حساب‌ها، از جمله ترازنامه دارایی‌ها و بدهی‌های مربوط به خود را تهیه کند. واحدهای نهادی در قالب ۵ بخش زیر طبقه‌بندی می‌شوند:

- ۱- شرکت‌های مالی
- ۲- شرکت‌های غیر مالی
- ۳- دولت
- ۴- مؤسسات غیر انتفاعی در خدمت خانوارها
- ۵- خانوارها

کالاها: اشیایی فیزیکی هستند که برای آن‌ها تقاضا و امکان ایجاد حق مالکیت، وجود دارد و مالکیت آن‌ها می‌تواند از طریق مبادله در بازار، از یک واحد نهادی به واحد نهادی دیگر منتقل شود.

خدمات: ستانده‌های ناهمگنی هستند که تولید آن‌ها بر اساس سفارش انجام می‌گیرد. خدمات دارای موجودیت مستقلی نیستند که امکان ایجاد حق مالکیت بر آن‌ها وجود داشته باشد. خرید و فروش خدمات از تولید آن‌ها جدا نیست و این دو فرایند همزمان صورت می‌گیرد.

محصول ناخالص داخلی: محصول ناخالص داخلی، نتیجه نهایی فعالیت‌های اقتصادی واحدهای تولیدی مقیم یک کشور در یک دوره زمانی معین است. محصول ناخالص داخلی به سه روش تولید، هزینه و درآمد محاسبه می‌شود.

درآمد ملی: مجموع درآمدهای تخصیص یافته به بخش‌های نهادی است.

ارزش افزوده: ارزش افزوده، ارزش اضافی ایجاد شده در جریان تولید است. تفاوت بین ارزش ستانده و مصرف واسطه در هر فعالیت اقتصادی را ارزش افزوده ناخالص می‌گویند. پس از کسر مصرف سرمایه ثابت از ارزش افزوده ناخالص، ارزش افزوده خالص به دست می‌آید.

ستانده: ستانده هر واحد تولیدی، مجموع کالاها و خدماتی است که در آن واحد تولید می‌شود و برای استفاده در دسترس قرار می‌گیرد. سهمی از کالاها و خدمات که تا پایان دوره حسابداری به صورت ناتمام یا کار در جریان ساخت باقی مانده باشد، جزو ستانده واحد به حساب می‌آید. کالاها و خدماتی که در یک واحد در دوره حسابداری معین تولید و در همان دوره در دیگر فرایندهای تولید آن واحد مصرف می‌شود، جزو ستانده آن واحد منظور نمی‌گردد. ستانده به سه دسته تقسیم می‌شود: ستانده بازاری، ستانده تولید شده برای خود مصرفی نهایی و تشکیل سرمایه به حساب خود و سایر ستانده‌های غیر بازاری.

مصرف واسطه: ارزش کالاها و خدمات مصرف شده در جریان تولید، به استثنای مصرف سرمایه ثابت است.

مصرف سرمایه ثابت: مصرف سرمایه ثابت، عبارت از کاهش ارزش جاری موجودی دارایی‌های ثابت است که

در اثر از بین رفتن فیزیکی، از مد افتادگی عادی و حوادث معمولی، در دارایی‌های تحت مالکیت و مورد استفاده یک تولید کننده در یک دوره حسابداری، پدید می‌آید. مصرف سرمایه ثابت جزو هزینه‌های تولید است ولی مصرف واسطه محسوب نمی‌شود. این هزینه شامل ارزش دارایی‌های ثابت تخریب شده در نتیجه جنگ یا حوادث استثنایی که به ندرت پیش می‌آیند، از قبیل بلایای طبیعی عمده نمی‌شود.

واحد نهادی مقیم: یک واحد نهادی وقتی مقیم تلقی می‌شود که دارای مرکز علائق اقتصادی، در داخل قلمرو اقتصادی کشور باشد.

قلمرو اقتصادی: قلمرو اقتصادی یک کشور، عبارت از مرزهای جغرافیایی است که توسط دولت اداره می‌شود و در داخل آن، افراد، کالاها و سرمایه‌ها می‌توانند آزادانه جابه‌جا شوند. قلمرو اقتصادی شامل بندهای زیر نیز می‌باشد:

الف- محدوده هوایی، آب‌های داخلی، آب‌های ساحلی و فلات قاره که انحصار حق ماهیگیری و استخراج و بهره‌برداری از نفت و سایر معادن آن متعلق به کشور مورد بحث است.

ب- قلمرو سیاسی کشور در سایر نقاط جهان که طبق موافقتنامه‌های سیاسی، برای اهداف سیاسی، نظامی و سایر اهداف، اجاره یا تملک شده باشد نظیر سفارتخانه‌ها، کنسولگری‌ها، پایگاه‌های نظامی، پایگاه‌های علمی، اداره مهاجرت یا اطلاعات و نظایر آن.

- مناطق آزاد، انبارهای گمرکی یا کارخانه‌هایی که توسط بنگاه‌های واقع در کرانه‌های ساحلی اداره می‌شوند و تحت مقررات گمرکی کشور مورد نظر می‌باشند.

مرکز علائق اقتصادی: یک کشور در صورتی برای یک واحد نهادی مرکز علائق اقتصادی به شمار می‌رود که آن واحد، در قلمرو آن کشور دارای محل‌هایی چون واحدهای مسکونی، محل‌هایی برای تولید و یا ساختمان‌های دیگر بوده و در آن محل‌ها، به فعالیت‌های اقتصادی در مقیاس قابل ملاحظه، برای مدتی طولانی یا نامحدود، اشتغال داشته باشد.

خالص درآمد عوامل تولید از خارج: خالص درآمد عوامل تولید از خارج، حاصل موازنه دریافتی‌ها بابت درآمد نیروی کار و سرمایه‌های مقیم از خارج، و پرداختی‌ها بابت درآمد نیروی کار و سرمایه‌های غیر مقیم به خارج می‌باشد.

عرضه کل: عرضه کل، از مجموع ستانده کل، واردات کالاها و خدمات و خالص مالیات بر واردات نتیجه می‌شود.

مالیات‌ها: مالیات‌ها، پرداخت‌های اجباری و بلاعوض واحدهای نهادی به دولت است که به صورت نقدی و غیر نقدی انجام می‌گیرد. اطلاق صفت بلاعوض به مالیات‌ها، از این جهت است که دولت در مقابل دریافت مالیات از یک واحد نهادی، خدمتی را به صورت فردی به آن ارائه نمی‌کند هر چند که با دریافت مالیات، منابع مالی خود را افزایش دهد و با استفاده از این منابع، کالاها و خدماتی را برای سایر واحدها، اعم از تک افراد یا کل جامعه فراهم آورد.

مالیات‌ها به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند:

- مالیات بر تولید و واردات
- مالیات بر درآمد، ثروت و غیره

مالیات بر تولید و واردات: مالیاتی است که بر کالاها و خدمات، در زمانی که تولید شده‌اند، فروخته شده‌اند یا به مصارف دیگری رسیده‌اند و یا از خارج وارد شده‌اند، تعلق می‌گیرد.

مالیات بر تولید و واردات، منطبق با واژه سنتی مالیات‌های "غیر مستقیم" است که در سیستم حساب‌های ملی سابق به کار برده می‌شد.

مالیات بر تولید و واردات به دو گروه جزئی‌تر تقسیم می‌شوند:

- مالیات بر محصول
- سایر مالیات‌های بر تولید

مالیات بر محصول: مالیات بر محصول، مالیات تعلق گرفته بر يك واحد کالا یا خدمت است که به صورت مبلغ مشخصی برای هر واحد مقدار کالا یا درصد مشخصی از قیمت يك واحد کالا یا خدمت مبادله شده تعیین می‌شود. انواع مالیات بر محصول به شرح زیر است:

- مالیات از نوع مالیات ارزش افزوده (VAT): مالیات تعلق گرفته برکالاها و خدمات است که در مراحل مختلف توسط بنگاه‌های اقتصادی اخذ می‌شود ولی در نهایت، کل آن توسط خریدار نهایی پرداخت می‌شود. لازم به ذکر است که این نوع مالیات در ایران مصداق ندارد.

- مالیات و حقوق گمرکی بر واردات: عبارت از مالیات تعلق گرفته بر کالاها است که هنگام عبور از مرزهای گمرکی یا مرزهای اقتصادی، قابل پرداخت می‌شود. این نوع مالیات، همچنین شامل مالیات تعلق گرفته بر خدماتی است که توسط تولید کنندگان غیر مقیم به واحدهای نهادهای مقیم ارائه می‌شود.

- مالیات بر صادرات: مالیات تعلق گرفته برکالاها می‌باشد که از قلمرو اقتصادی خارج می‌شود و هنگام خروج از مرز قابل پرداخت می‌گردد.

این نوع مالیات همچنین شامل مالیات تعلق گرفته بر خدماتی است که به واحدهای غیر مقیم ارائه می‌شود. به طور کلی مالیات بر محصول، واردات و صادرات، مالیات‌هایی هستند که بر کالاها و خدمات تعلق می‌گیرند و در اثر تولید، فروش، انتقال، کرایه کالا یا ارائه خدمت قابل پرداخت می‌شوند.

سایر مالیات‌های بر تولید: سایر مالیات‌های بر تولید، تمامی مالیات‌هایی را در بر می‌گیرد که يك بنگاه در نتیجه اشتغال به تولید (به غیر از مالیات بر محصول)، موظف به پرداخت آن است. این نوع مالیات، مالیات بر سود یا مالیات بر سایر درآمدهای دریافت شده توسط بنگاه را در بر نمی‌گیرد و مالیاتی است که صرف‌نظر از سوددهی تولید، قابل پرداخت است، نظیر مالیات بر زمین، دارایی‌های ثابت و نیروی کار به کار گرفته شده در فرآیند تولید یا فعالیت‌ها و مبادلات ویژه.

مالیات بر درآمد، ثروت و غیره: مالیات بر درآمد، ثروت و غیره، منطبق با واژه سنتی "مالیات‌های مستقیم" است که در سیستم حساب‌های ملی سابق به کار برده می‌شد. این مالیات‌ها شامل مالیات بر درآمد اشخاص، مالیات بر درآمد شرکت‌ها، مالیات بر ثروت و امثال آن می‌باشد.

یارانه (سوبسید): یارانه، پرداخت‌های جاری و بلاعوض واحدهای دولتی به بنگاه‌های اقتصادی است که بر اساس میزان فعالیت‌های تولیدی آنها و یا مقدار یا ارزش کالاها یا خدمات تولید شده، فروخته شده یا وارد شده توسط آنها، تعیین می‌شود. یارانه ممکن است بر تولیدات داخلی یا بر کالاها وارد شده نیز، تعلق گیرد. یارانه، مشابه مالیات‌ها به دو دسته کلی تقسیم می‌شود:

- یارانه بر محصول

- سایر یارانه‌ها بر تولید

یارانه بر محصول: یارانه‌ای است که بر يك واحد کالا یا خدمت تولید شده تعلق می‌گیرد و به صورت مبلغ مشخصی برای يك واحد کالا یا به صورت درصد مشخصی از يك کالا یا خدمت، قابل پرداخت است.

سایر یارانه‌ها بر تولید: عبارت از تمامی یارانه‌هایی است که بنگاه‌های مقیم، در اثر اشتغال به تولید دریافت می‌کنند، غیر از انواع یارانه بر محصول.

تقاضای کل: تقاضای کل، از مجموع تقاضای نهایی و تقاضای واسطه، نتیجه می‌شود.

تقاضای نهایی: تقاضای نهایی، از مجموع مصرف نهایی خانوارها، مصرف نهایی مؤسسات غیر انتفاعی در خدمت خانوارها، مصرف نهایی دولت، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص، تغییر موجودی انبار و صادرات، نتیجه می‌شود.

هزینه مصرف نهایی خانوارها: هزینه مصرف کالاها و خدمات توسط خانوارهای مقیم است، اعم از این‌که هزینه‌های مذکور، در داخل قلمرو اقتصادی یا در خارج از آن صورت گرفته باشد.

مؤسسات غيرانتفاعي در خدمت خانوارها: مؤسسات غيرانتفاعي هستند كه كالاها و خدماتي را به طور مجاني يا به قيمتي كه از نظر اقتصادي معني دار نيست، به خانوارها ارائه مي كنند.

هزينه مصرف نهايي مؤسسات غير انتفاعي در خدمت خانوارها: هزينه مصارف نهايي مؤسسات غير انتفاعي در خدمت خانوارها مانند هزينه مصارف نهايي دولت، حاصل تفاضل دريافتي ناشي از فروش كالاها و خدمات، از ارزش ستانده مؤسسات مذكور است. ستانده اين مؤسسات كه برابر ارزش خدمات ارائه شده آنها است، از جمع اقلام تشكيل دهنده هزينه توليد آنها حاصل مي شود.

دولت: طبق تعريف سيستم حساب هاي ملي سازمان ملل، واحدهاي دولتي، نوع منحصر به فرد موجوديت حقيقي هستند كه از طريق فرآيند سياسي ايجاد مي شوند و داراي اختيار قانونگذاري، قضايي يا اجرايي، براي ساير واحدهاي نهادي در يك منطقه مشخص مي باشند. وظيفه اصلي دولت به عنوان يك واحد نهادي، مسئوليت فراهم كردن كالاها و خدمات براي جامعه به طور كلي و براي خانوارها به طور فردي، از طريق اخذ ماليات و كسب ساير درآمدها و نيز توزيع مجدد درآمد و ثروت است. در جريان فعاليتهاي اقتصادي، دولت داراي دو نقش توليد كننده و مصرف كننده است. به عبارت ديگر دولت، توليدكننده اي است كه بخش اعظم توليدانش را خود مصرف مي كند. البته وظيفه فراهم كردن كالاها و خدمات براي جامعه، توليد اين نوع كالاها و خدمات را توسط واحدهاي دولتي ايجاب نمي كند. ميزان اشتغال دولت به توليد كالاها و خدمات به جاي خريد آنها از توليد كنندگان بازمي آيد، يك انتخاب سياسي است.

هزينه مصرف نهايي دولت: هزينه مصرف نهايي دولت بر روي طيف وسيعي از كالاها و خدمات، به دو صورت زير ايجاد مي شود:

الف- هزينه هاي مربوط به توليد ستانده غير بازمي آيد: اين نوع هزينه ها، هزينه توليد كالاها و خدماتي است كه توسط واحدهاي دولتي، براي خانوارها به طور مجاني يا به قيمتي كه از نظر اقتصادي معني دار نيست، فراهم مي شود.

ب- هزينه هاي مربوط به توليد كالاها و خدمات توسط توليدكنندگان بازمي آيد: ممكن است دولت، كالاها و خدماتي را خريداري كند و به طور مجاني در اختيار خانوارها قرار دهد. نقش واحدهاي دولتي در اين رابطه، محدود به پرداختي بابت خريد كالاها و خدمات و توزيع آنها به خانوارها به صورت انتقالات غير نقدي است. واحدهاي دولتي در اين حالت هيچگونه عملياتي بر روي چنين كالاها و خدماتي انجام نمي دهند و هزينه هاي ايجاد شده توسط دولت براي خريد اين نوع كالاها و خدمات، به عنوان مصرف نهايي تلقي مي شود.

مصرف فردي واقعي: مصرف فردي واقعي، عبارت است از حاصل جمع مصرف نهايي خصوصي و آن بخش از مصارف نهايي دولت كه فردي مي باشد.

مصرف جمعي واقعي: مصرف جمعي واقعي، عبارت است از حاصل تفاضل مصرف نهايي دولت از مصرف نهايي فردي آن است.

كالاها و خدمات فردي: كالاها و خدماتي هستند كه داراي ويژگي هاي زير مي باشند:

الف - بايد مشاهده و ثبت تحصيل كالا يا خدمت، توسط يك خانوار يا عضوي از آن خانوار و همچنين زمان تحصيل آن كالا يا خدمت، امكان پذير باشد.

ب - خانوار بايد خواهان تهيه كالا يا خدمت باشد و اقدامات لازم براي دسترسي به آن را انجام دهد، مانند مراجعه به يك بيمارستان يا حضور در مدرسه .

پ - كالا يا خدمت بايد طوري باشد كه تحصيل آن توسط يك خانوار يا يك فرد، يا احتمالاً توسط گروه كوچك و محدود از افراد، مانع از تحصيل آن توسط ساير خانوارها يا افراد شود.

خدمات جمعي: بسياري از كالاها را مي توان به طور فردي تصاحب كرد پس اكثر كالاها، به مفهومي كه در اين جا به كار برده مي شود، فردي هستند. از طرف ديگر، انواع مشخصي از خدمات وجود دارد كه ارائه آن به كل

جامعه به طور جمعی صورت می‌گیرد. ویژگی‌های این نوع خدمات به طور خلاصه به شرح زیر است:
الف- خدمات جمعی را می‌توان به طور همزمان به هر یک از افراد جامعه یا بخش معینی از جامعه، نظیر افراد يك منطقه خاص، ارائه کرد.

ب- استفاده از این نوع خدمات غیر ارادی است و نیازی به موافقت افراد استفاده‌کننده یا حرکت خاصی از طرف آنها ندارد.

پ- ارائه خدمات جمعی به يك خانوار، از میزان خدمات در دسترس افراد دیگر آن جامعه یا بخشی از جامعه نمی‌کاهد و در تحصیل آن رقابت وجود ندارد.

خدمات جمعی تهیه شده توسط دولت، به طور عمده عبارت است از: تأمین امنیت و دفاع، حفظ قوانین و انتظامات، وضع قوانین و اجرای آن، حفظ بهداشت عمومی، حفاظت از محیط زیست، تحقیق و توسعه و مانند آن.

طبقه‌بندی‌های وظیفه‌ای^(۲): در سیستم حساب‌های ملی، جداول تفصیلی هزینه‌های مصرف نهایی خانوار و دولت، علاوه بر این‌که در قالب طبقه‌بندی ISIC ارائه می‌شود، توصیه شده است که این هزینه‌ها در قالب طبقه‌بندی‌های وظیفه‌ای نیز ارائه شود. طبقه‌بندی وظیفه‌ای در سیستم حساب‌های ملی، برای طبقه‌بندی سه بخش نهادی خانوارها، دولت و مؤسسات غیر انتفاعی در خدمت خانوارها و نیز برای تولیدکنندگان پیشنهاد شده است.

علت این‌که این نوع طبقه‌بندی "وظیفه‌ای" نامیده می‌شود، این است که طبقه‌بندی مذکور، وظیفه و یا نقشی را (به مفهوم هدف یا منظور) تعیین می‌کند که این گروه از مبادله‌گران، برای رسیدن به آن هدف یا منظور ایفا می‌نمایند. در این فصل سالنامه از دو طبقه‌بندی زیر استفاده شده است:

- طبقه‌بندی مصارف فردی برحسب منظور (COICOP)^(۳) برای طبقه‌بندی هزینه‌های مصرف نهایی و مصرف نهایی واقعی خانوارها.

- طبقه‌بندی وظایف دولت (COFOG)^(۴) برای طبقه‌بندی هزینه‌های مصرف نهایی و مصرف نهایی واقعی دولت.

تشکیل سرمایه ثابت ناخالص: تشکیل سرمایه ثابت ناخالص، عبارت است از ارزش کل تحصیل دارایی‌های ثابت توسط تولیدکنندگان، منهای فروش یا انتقال مجانی دارایی‌های ثابت در طول يك دوره حسابداری معین، به اضافه ارزش آنچه که توسط واحدهای نهادی به ارزش دارایی‌های ثابت تولید نشده، اضافه شده است. دارایی‌های ثابت، دارایی‌های ملموس و غیر ملموسی است که از يك جریان تولید به عنوان ستانده به دست آمده است و به طور مستمر و مداوم در فرایند تولیدات دیگر برای دوره زمانی بیش‌تر از يك سال، به کارگرفته می‌شود.

موجودی انبار: موجودی انبار عبارت از دارایی‌های تولید شده به صورت کالاها و خدماتی است که در دوره جاری یا دوره قبل به منظور فروش، استفاده در تولید و یا سایر مصارف در دوره‌های بعد نگهداری می‌شود. این موجودی‌ها شامل مواد و ملزومات، کار در جریان ساخت، کالاهای ساخته شده و کالاهای به منظور فروش مجدد می‌باشد. ارزش تغییر موجودی انبار، به صورت ارزش موجودی انبار تحصیل شده توسط بنگاه، منهای ارزش مصرف آن در طول دوره حسابداری ثبت می‌شود.

صادرات و واردات: صادرات، عبارت از فروش، معامله تهاتری و یا اهدای کالاها و خدمات، توسط واحدهای مقیم به واحدهای غیر مقیم است. واردات، عبارت از خرید، معامله تهاتری و یا اهدای کالاها و خدمات، توسط واحدهای غیر مقیم به واحدهای مقیم است.

خالص صادرات کالاها و خدمات: خالص صادرات کالاها و خدمات، از تفاوت کل صادرات و واردات کالاها و خدمات به دست می‌آید.

حساب کالاها و خدمات: حساب کالاها و خدمات یکی از حساب‌های مهم مبادلات است که در چارچوب مرکزی سیستم پیش‌بینی شده است. این حساب، کل منابع و کل مصارف کالاها و خدمات را نشان می‌دهد. کل منابع کالاها و خدمات، از ستانده و واردات و کل مصارف آنها از مصرف واسطه، مصرف نهایی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص، تغییرات موجودی انبار و صادرات تشکیل شده است. آن قسمت از مالیات (منهای

یارانه) بر محصول نیز که در ارزش‌گذاری ستانده وارد نشده است، در طرف منابع حساب کل اقتصاد ثبت می‌شود و در حساب بخش یا رشته فعالیت خاصی وارد نمی‌شود. یکی از ویژگی‌های حساب کالاها و خدمات به طور کلی، تراز بودن آن است یعنی کل منابع و مصارف (نه برای هر مبادله) با هم برابر هستند.

حساب تولید: حساب تولید، به منظور دستیابی به ارزش افزوده طراحی شده است که یکی از کمیت‌های ترازکننده مهم در سیستم حساب‌های ملی است. در نتیجه، این حساب تمامی مبادلات مربوط به فرایند تولید را در بر نمی‌گیرد بلکه فقط، حاصل تولید (ستانده) و مصارف کالاها و خدمات برای تولید (مصرف واسطه) را در برمی‌گیرد. مصرف واسطه، کاهش سرمایه ثابت را در بر نمی‌گیرد. به این ترتیب حساب تولید، ستانده را به عنوان منابع و مصرف واسطه را به عنوان مصارف ثبت می‌کند و کمیت تراز کننده آن ارزش افزوده است که هم به صورت ناخالص و هم به صورت خالص اندازه‌گیری می‌شود که برای ارائه آن به صورت خالص، مصرف سرمایه ثابت در قسمت منابع از آن کسر می‌شود. در کل اقتصاد، این کمیت به محصول ناخالص داخلی و محصول داخلی مربوط می‌شود که برابر با ارزش افزوده رشته فعالیت‌های اقتصادی به قیمت پایه، به علاوه خالص مالیات بر محصول (مالیات منهای یارانه بر محصول) یا ارزش افزوده رشته فعالیت‌های اقتصادی به قیمت تولیدکننده، به علاوه خالص مالیات بر واردات است.

حساب ایجاد درآمد: حساب ایجاد درآمد از نقطه نظر تولیدکننده، مبادلات توزیعی را که به طور مستقیم فرایند تولید در ارتباط هستند، ثبت می‌کند. منابع این حساب را در کل اقتصاد، محصول ناخالص (خالص) داخلی و مصارف آن را جبران خدمات کارکنان و مالیات بر تولید و واردات، منهای یارانه بر تولید و واردات، تشکیل می‌دهد. کمیت ترازکننده این حساب، مازاد عملیاتی یا درآمد مختلط است.

حساب‌های منطقه‌ای: حساب‌های منطقه‌ای، مجموعه‌ای از اطلاعات آماری است که به صورت جامع و هدفمند، مطالعه کمی و منظم فعالیت‌های اقتصادی یک منطقه مشخص را برای یک دوره زمانی معین که به طور معمول یک سال است، امکان‌پذیر می‌سازد. به عبارت دیگر، نقشی را که حساب‌های ملی در کل کشور به عهده دارد، حساب‌های منطقه‌ای، همان نقش اهمیت و کاربرد را در سطح منطقه، عهده‌دار است. مبانی نظری حساب‌های منطقه‌ای، همانند حساب‌های ملی، مبتنی بر آخرین ویرایش سیستم حساب‌های ملی "SNA93" است، با این تفاوت که تبدیل سطح جغرافیایی ملی به منطقه‌ای، مسائل ویژه‌ای را باعث می‌شود.

قلمرو منطقه‌ای: در حساب‌های منطقه‌ای، کل قلمرو اقتصادی کشور به تعدادی منطقه و یک فرامنطقه تقسیم می‌شود.

منطقه: منطقه‌بندی اقتصاد ملی، بدون ارائه تعریف مشخصی از منطقه ممکن نیست. این تعریف باید به گونه‌ای باشد که اولاً از ادغام تمامی مناطق، اقتصاد ملی حاصل شود و ثانیاً هر منطقه دارای آن‌گونه مرزبندی مشخصی باشد که در نهایت هر بخش از منطقه فقط یکبار و تنها در یک منطقه، منظور شده باشد.

فرامنطقه: این قسمت شامل بخش‌هایی از قلمرو اقتصادی کشور است که نمی‌توان آن را به هیچ‌یک از مناطق نسبت داد و موارد مختلف آن به شرح زیر است:

الف - آب‌های فلات قاره و آن قسمت از آب‌های بین‌المللی که کشور نسبت به آن دارای حقوق انحصاری است و توسط واحدهای مقیم مورد استفاده قرار می‌گیرد.

ب - قلمرو سیاسی کشور در سایر نقاط جهان که طبق موافقتنامه‌های سیاسی برای اهداف سیاسی، نظامی، علمی و سایر اهداف، اجاره یا تملک شده‌باشد، نظیر سفارتخانه‌ها، کنسول‌گری‌ها، پایگاه‌های نظامی و نظایر آن.

جدول داده- ستانده: این جدول ساختار کل سیستم تولید کشور را در یک دوره زمانی - به‌طور معمول یک سال - نشان می‌دهد.

جدول عرضه: جدول عرضه، اطلاعاتی را درباره منشاء تهیه کالاها و خدمات ارائه می‌کند. در سیستم حساب‌های ملی سال ۱۹۹۳ (SNA ۹۳) اسکلت جدول عرضه به دلایلی با جدول مصرف در یک جهت طراحی

شده است یعنی محصولات در سطرها و رشته فعالیتها در ستونها قرار می‌گیرند. در سطرهای جدول عرضه، انواع مختلف محصولات براساس طبقه‌بندی CPC نشان داده می‌شود. در ضمن دو سطر دیگر برای تعدیل دو قلم اطلاع مورد نیاز است. یکی برای تعدیل C.i.f/f.o.b بر روی واردات و دیگری برای خریدهای مستقیم افراد مقیم از خارج کشور، بنابراین ستونهای این جدول حاوی سه نوع اطلاع است که در زیر به اختصار شرح داده می‌شود:

الف- ستانده رشته فعالیتها برحسب محصولات که تولید می‌کنند، رشته فعالیتها براساس طبقه‌بندی ISIC و محصولات براساس CPC طبقه‌بندی می‌شود.

ب- واردات به تفکیک کالاها و خدمات

پ- اقلام تعدیل کننده یعنی یک ستون اضافی برای افزوده‌های حمل و نقل و بازرگانی، یک ستون برای مالیات منهای سوبسید بر محصول و یک ستون اضافی برای تعدیل C.i.f/f.o.b لازم به ذکر است جدول ارائه شده در این فصل در ابعاد ۱۷×۱۵ می‌باشد (۱۷ سطر و ۱۵ ستون) که علاقمندان در صورت نیاز به اطلاعات بیشتر می‌توانند به سایت اینترنتی مرکز آمار ایران www.sci.org.ir مراجعه فرمایند.

f.o.b: free on board-c.i.f: cost, insurance and freight

جدول مصرف: جدول مصرف اطلاعاتی را در زمینه مصارف متعدد کالاها و خدمات و ساختار هزینه رشته فعالیتها ارائه می‌دهد. این جدول از سه ربع زیر تشکیل شده است.

I- ربع مربوط به مصارف واسطه

II- ربع مربوط به مصارف نهایی

III- ربع مربوط به مصارف ارزش افزوده

ربع چهارم این جدول، سفید می‌باشد.

در ربع I این جدول مصارف واسطه به قیمت خریدار به تفکیک رشته فعالیتهای طبقه‌بندی شده در ستونها و برحسب محصولات طبقه‌بندی شده در سطرها نشان داده می‌شود. سرجمع هر ستون، کل مصارف واسطه هر یک از رشته فعالیتها را به قیمت خریدار نشان می‌دهد.

ربع II، هزینه‌های مصرف نهایی، تشکیل سرمایه ناخالص و صادرات را به قیمت خریدار در ستونها نشان می‌دهد به طوری که هر یک از آنها برحسب محصولات، در سطرها تفکیک می‌شوند. هزینه‌های مصرف نهایی شامل مصرف نهایی خانوار، مؤسسات غیرانتفاعی در خدمت خانوارها و دولت بوده و تشکیل سرمایه ناخالص شامل تشکیل سرمایه ثابت ناخالص و موجودی انبار می‌باشد.

جمع هر ستون کل مصرف نهایی در هر یک از موارد مزبور را به قیمت خریدار نشان می‌دهد.

ربع III، هزینه‌های تولید کننده غیر از مصارف واسطه یا به عبارت دیگر هزینه‌های مربوط به اقلام ارزش افزوده را نشان می‌دهد. مصارف اصلی ارزش افزوده عبارتند از:

- جبران خدمات کارکنان

- مالیات منهای سوبسید بر تولید و واردات که مشتمل بر مالیات منهای سوبسید بر محصول و سایر مالیات منهای سوبسید بر تولید می‌باشد.

- مصرف سرمایه ثابت

- مازاد عملیاتی یا درآمد مختلط خالص

با استفاده از جدول مصارف، محصول ناخالص داخلی (GDP) مسقیماً از طریق جمع ارزش افزوده‌های رشته فعالیتها از یک طرف و جمع تقاضاهای نهایی از طرف دیگر قابل محاسبه است. در ربع مربوط به اقلام ارزش افزوده معمولاً سه نوع اطلاع اضافی نیز در سه سطر جداگانه خارج از ماتریس، ثبت می‌شود که لزوماً مربوط به این قسمت نیست ولی بهتر است در این قسمت نشان داده شود. این اقلام عبارتند از: تشکیل سرمایه ثابت ناخالص هر یک از رشته فعالیتها، موجودی دارایی‌های ثابت هر یک از رشته فعالیتها و داده‌های نیروی کار (معمولاً ساعات کار هفتگی)

در صورت لزوم و دسترسی به اطلاعات مورد نیاز هر یک از ستونهای صادرات، مصرف نهایی و تشکیل سرمایه ناخالص را در ربع مربوط به تقاضای نهایی به تفکیک اجزای زیر ارائه کرد:

- صادرات به تفکیک کالاها و خدمات.

- هزینه‌های مصرف نهایی دولت به تفکیک هزینه‌های مصرفی جمعی و هزینه‌های مصرفی فردی.

- تشکیل سرمایه ثابت ناخالص، تغییرات موجودی انبار و تحصیل منهای مصرف اشیاء گرانبها.

جدول مصرف ارائه شده در سالنامه آماری در ابعاد ۱۷×۱۵ یعنی ۱۷ محصول در ۱۵ رشته فعالیت می‌باشد که

علاقمندان در صورت نیاز به اطلاعات در سطح گسترده‌تر می‌توانند به سایت اینترنتی مرکز آمار ایران به آدرس www.sci.org.ir مراجعه فرمایند.

موازنه پرداخت‌ها: موازنه پرداخت‌ها، از مجموع تراز حساب جاری، حساب سرمایه و اشتباهات آماری نتیجه می‌شود.

تراز حساب جاری: تراز حساب جاری، از مجموع تراز بازرگانی، تراز خدمات و انتقالات به دست می‌آید.

تراز بازرگانی: تراز بازرگانی، از تفاوت ارزش صادرات و واردات کالاها به دست می‌آید.

تراز خدمات: تراز خدمات، از تفاوت دریافتی‌ها بابت خدمات ارائه شده و پرداختی‌ها بابت خدمات دریافت شده، به دست می‌آید.

مرکز آمار ایران